

УДК 811.111'37'42

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.20.2.12>

АНГЛОМОВНІ ЗАКЛИНАННЯ ЯК СКЛАДНИК МАГІЧНОГО ДИСКУРСУ: СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТ

ENGLISH INCANTATIONS AS A PART OF MAGICAL DISCOURSE: STRUCTURAL ASPECT

Томчаковська Ю.О.,

orcid.org/0000-0003-0117-2704

кандидат філологічних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри іноземних мов

Національного університету «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена висвітленню структурних особливостей англomовних заклинань як різновиду магічного дискурсу. Матеріалом дослідження слугували англomовні тлумачні словники та спеціалізовані вебсайти, представлені в мережі Інтернет. У роботі використано такі методи дослідження, як дефініційний аналіз і контекстуально-інтерпретативний метод. У дослідженні ми використовуємо термін «*магічний дискурс*» як різновид «*окультного дискурсу*». Останній уживаємо на позначення загального напрямку дискурсології, який вивчає особливості комунікації в різних містичних практиках, магії, астрології тощо, тобто всіх напрямів інституційної діяльності, які виходять за рамки науки й офіційної релігії. Магічний дискурс виділяється на підставі системотворчих ознак: його цілей та учасників. Спілкування відбувається в заданих рамках статусно-рольових відносин. Метою магічного дискурсу є реалізація базових стратегій застереження, корекції та протекції. Як учасники виступають клієнт – особа, яка звертається за допомогою, й агент – носій таємного знання, посередник, який здійснює спілкування між клієнтом і надприродними силами. Найбільш частотними типами заклинань є протективи. До них відносяться захист від прокляття (*purification spell to break a curse*); захист від лихослів'я (*anti-slander spelt*); захист від недруга й ворога (*spell to make an enemy move away, spell against a trouble-maker*); захист від злодіяства (*spell to stop someone from stealing*); захист від підпалу (*fire protection spell*); захист чесного імені, репутації (*protection spell for reputation*); захист від психічного впливу (*spell to rid yourself of psychic attacks*); захист від фізичної травми (*spell against physical harm*); захист будинку та сім'ї від недоброзичливців (*house protection spell*); лікування недуги (*spell against an illness*); викорінення пороків і шкідливих звичок (*banishing spell for evil and bad habits*). Заклинання мають форму прохання, наказу або порівняння, виконують захисну функцію. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в дослідженні лексико-стилістичних особливостей різних жанрів англomовного магічного дискурсу.

Ключові слова: заклинання, композиційна структура, магічний дискурс, окултизм.

The article is dedicated to highlighting the structural features of English spells as a kind of magical discourse. The study was based on English dictionaries and specialized websites available on the Internet. The research methods such as definitional analysis and contextual-interpretative method are used in the work. In this study, we use the term "magical discourse" as a type of "occult discourse". The latter is used to denote the general direction of discourse, which studies the features of communication in various mystical practices, magic, astrology, etc., i.e. in all areas of institutional activity that go beyond science and official religion. Magical discourse is distinguished on the basis of system-creating features: its goals and participants. Communication takes place within the given framework of status-role relations. The purpose of magical discourse is to implement basic strategies of warning, correction and protection. The participants are: the client – the person who seeks help and the agent – the bearer of secret knowledge, the mediator who communicates between the client and supernatural forces. The most common types of spells are protectives. They include: purification spell to break a curse; protection against slander (anti-slander spelt); protection from the enemy (spell to make an enemy move away, spell against a trouble-maker); spell to stop someone from stealing; fire protection spell; protection of honest name, reputation; spell to rid yourself of psychic attacks; spell against physical harm; protection of the house and family from enemies (house protection spell); spell against an illness; eradication of vices and bad habits (banishing spell for evil and bad habits). Spells take the form of a request, order, or comparison, and perform a protective function. We see the prospect of further research in the study of lexical and stylistic features of different genres of English magical discourse.

Key words: incantation, compositional structure, magical discourse, occultism.

Постановка проблеми. З найдавніших часів людство намагається осягнути сенс навколишнього світу. Це стосується як природи, продуктів людської діяльності, так і слів, міміки, жестів. Проте найзагадковішим явищем, яке намагалися розгадати протягом тисячоліть видатні філософи, психологи та лінгвісти, є людська свідомість. Безперечним є те, що магія, як і релігія, є продуктом людської свідомості. Інтелектуальна діяльність людини завжди відрізнялася креативністю, за її допомогою знаходили своє пояснення найневловиміші й незрозумілі феномени. Так, до дуже детальної концептуалізації з подальшою вербалізацією привели людину думки, за допомогою яких вона намагалася описати своє так зване «шосте почуття» – відчуття, інтуїцію, передчуття, страхи, пов'язані з недостатнім знанням про себе та навколишній світ. Людина заміщала й продовжує заміщати їх вигадкою про магію та чари, за допомогою яких нібито можна пояснити погано зрозумілі їй процеси та явища [1, с. 167].

Дослідження виконано в руслі сучасної дискурсології, актуальними завданнями якої є дослідження соціальної, текстуальної та психологічної контекстуалізації дискурсу, його зразків і жанрів із певним набором змінних (соціальних норм, ролей, статусів комунікантів, їх конвенцій, стратегій, показників інтерактивності й ефективності спілкування); вивчення закономірностей досягнення комунікантами комунікативної кооперації або чинників породження комунікативного конфлікту, способів реалізації комунікативного суперництва; опис інституційних форм і типів дискурсів тощо. Ключовими проблемами аналізу дискурсу залишаються структура та стратифікація дискурсу, установлення його ознак, одиниць, категорій, типів; з'ясування способів організації різних дискурсивних інваріантів, вироблення методів і процедур аналізу й опису дискурсів тощо [5, с. 626–627].

Магічний дискурс є антропоцентричним за своєю суттю: він реалізується людиною й водночас спрямований на людину [3, с. 515], що підкреслює релевантність запропонованого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних гуманітарних дослідженнях дискурс виступає як об'єктом, так і методом аналізу, що поєднує соціокультурний, когнітивний і прагматичний підходи до всіх видів уживання мови. Він постає як свого роду діагностичний інструмент і щодо мови (оскільки показує можливість спеціалізації мовних засобів у певній сфері щодо комплексу параметрів), і до суспільства, до різних проявів соціокультурних станів суспільства, а також

до його ментальних установок і типів суспільної свідомості [4].

Термін «дискурс» розуміємо як спілкування людей з позицій їх належності до тієї чи іншої соціальної групи або стосовно тієї чи іншої типової мовленнєвої ситуації. Численні дослідження фокусують свою увагу на таких різновидах дискурсивної діяльності людини як члена соціуму, як політичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, сценічний і масово-інформаційний види інституційного дискурсу. Варто відзначити, що інституційний дискурс історично мінливий: коли зникає суспільний інститут як особлива культурна система й, відповідно, розчиняється в близьких, суміжних видах дискурсу властивий інституту, що зникає, дискурс як цілісний тип спілкування [2, с. 21].

У сучасному соціумі магічний дискурс представляється як різновид інституційного спілкування. Безумовно, порівняно з колишніми етапами розвитку соціуму цей тип спілкування виявляє тенденцію до зникнення. На думку дослідників, сучасна суспільна свідомість не пов'язує магічний дискурс з будь-яким конкретним соціальним інститутом. Як особлива культурна система, він розчиняється в науковій, релігійній і медичній комунікації [1, с. 168].

Постановка завдання. Мета роботи полягає у висвітленні структурних особливостей англomовних заклинань як різновиду магічного дискурсу. Матеріалом дослідження слугували англomовні тлумачні словники та спеціалізовані вебсайти, представлені в мережі Інтернет. У роботі використано такі методи дослідження, як дефініційний аналіз і контекстуально-інтерпретативний метод.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні ми використовуємо термін «магічний дискурс» як різновид «окультурного дискурсу». Останній уживаємо на позначення загального напрямку дискурсології, який вивчає особливості комунікації в різних містичних практиках, магії, астрології тощо, тобто всіх напрямів інституційної діяльності, які виходять за рамки науки й офіційної релігії. Звернімося до словникових тлумачень відповідних номінацій у сучасних лексикографічних джерелах англійської мови:

«*Occult sciences – those sciences of the Middle Ages which related to the supposed action or influence of occult qualities, or supernatural powers, as alchemy, magic, necromancy, and astrology*» [8]; «*Occult sciences alchemy, astrology, magic, etc*» [9].

Як бачимо, вони фіксують певний структурний склад окультних наук. Отже, робимо висновок, що окультний дискурс містить такі основні жанрові різновиди, як *астрологічний, магічний, алхімічний*.

Зазначені дискурсивні утворення за всієї своєї різноманітності й відмінності можуть бути об'єднані таким типом ментальної установки, як ірраціональність. Ірраціональна свідомість, світогляд передбачає існування сфер, понять, не доступних розуму і збагнених тільки через інтуїцію, почуття, інстинкт, одкровення, віру, прозріння. Вона прагне виключення раціонального, логічного, реального з процесу розуміння та пояснення багатьох подій і фактів навколишнього світу; у ній переважає прагнення інтуїтивного, релігійного, містичного способу розуміння дійсності. «Ірраціональне – це те, що не охоплюється поняттєвим мисленням... Ірраціональність є апеляцією до позалогічних методів мислення» [6, с. 152].

Магія – це здатність людей силою змінювати реальність у необхідному напрямі за допомогою думки й волі. Але сама по собі думка про бажані події небагато вартує в нашому фізичному світі, як зазначають автори *Book of Magic*. Тільки тоді, коли наші бажання підкріплені реальною дією, їх утілення в життя стає можливим. Тому в повсякденному житті, щоб мати будь-які речі, прибуток, необхідно робити певні дії [10]. Явища, пов'язані з магією, включають форми містики, медицини, язичництва, чаклунства, шаманізму, вуду та різноманітних забобонів. Іноді магію поділяють на «високу» магію інтелектуальної еліти, що межує з наукою, і «низьку» магію поширених народних практик. Також проводиться відмінність між «чорною» магією, яка використовується для поганих цілей, і «білою» магією, яка нібито використовується в корисних цілях. Хоча ці кордони часто нечіткі, магічні практики мають відчуття «іншості» через надприродну силу, яка, як вважають, передається через практикуючого, який є маргіналізованою або стигматизованою фігурою в одних суспільствах і центральною – в інших [11].

Магічний дискурс виділяється на підставі системотворчих ознак: його цілей та учасників. Спілкування відбувається в заданих рамках статусно-рольових відносин. Метою магічного дискурсу є реалізація базових стратегій застереження, корекції та протекції. Як учасники виступають клієнт – особа, яка звертається за допомогою, й агент – носій таємного знання, посередник, який здійснює спілкування між клієнтом і надприродними силами. Принципова нерівність учасників комунікації спеціально демонструється зовнішнім виглядом агента, його

поведінкою, наявністю знакових атрибутів магічного процесу, специфічним способом вимовлення магічних текстів [1, с. 168].

Магічний дискурс реалізує протективну функцію, пов'язану з відгінною та очищувальною магією, і спрямований на нейтралізацію побутових фобій (боязнь хвороби, невдач, містичного негативного впливу оточуючих на долю людини) за допомогою магічної семіотики (обереги, амулети, талісмани, інструменти тощо); магічної вербаліки (тексти – замовляння, заклинання, прикмети тощо, які описують механізм впливу людини на навколишній світ із метою захисту від його негативного впливу); містичні артефакти (*dummies, wax figure, bell, candle, magic recipe, brew, broth, needle, thread, philter, potion, jar, moly, wand, wand, magic ring, magic mirror*), яким приписується сугестивна сила в межах протективного магічного ритуалу [7, с. 11].

У дисертаційному дослідженні Т.В. Чернявська зазначає, що найцікавішим із лінгвосеміотичного погляду є вербально-акціональний жанр магічного дискурсу, прагматичною установкою якого є містична дія – ритуал, що супроводжує протективний текст заклинань (*spells, charms*). Дослідниця виявила найбільш частотні типи заклинань, що використовуються як протективи. До них відносяться захист від прокляття (*purification spell to break a curse*); захист від лихослів'я (*anti-slander spell*); захист від недруга та ворога (*spell to make an enemy move away, spell against a trouble-maker*); захист від злодійства (*spell to stop someone from stealing*); захист від підпалу (*fire protection spell*); захист чесного імені, репутації (*protection spell for reputation*); захист від психічного впливу (*spell to rid yourself of psychic attacks*); захист від фізичної травми (*spell against physical harm*); захист будинку та сім'ї від недоброзичливців (*house protection spell*); лікування недуги (*spell against an illness*); викорінювання пороків і шкідливих звичок (*banishing spell for evil and bad habits*) [7, с. 11].

Основний вид заклинань – це особлива мова, спрямована на предмет, на який необхідно вплинути. Цей вплив може бути спрямований на різноманітні об'єкти нашого світу чи поза його межами, на людей, надприродні істоти й природні явища, які персоніфікуються, тобто вважаються живими істотами. Зазвичай такі заклинання мають форму вимог і наказів, які викладаються в догматично наказовому тоні, у них нерідко згадується про покарання в разі невиконання команди. Найпоширеніша структура таких заклинань виглядає так: «*I order you to make this and that ...*» [10].

Інший вид заклинань – це благальні заклинання. У цьому випадку магичні слова спрямовані не на об'єкт впливу, а на посередника – природні сили, від яких очікується допомога. Благальні заклинання можуть бути спрямовані до Старих Богів, Сонця, Місяця, зірок, стихій природи, духів предків, духів дому чи лісу, у владі яких вирішується те чи інше питання. Досить часто магичні слова супроводжуються символічними жертвами: їжу, вино, одяг і різні речі спалюють, ховають, топлять або кидають перед вітром як приношення стихіям природи. Ці заклинання побудовані як двочастинна структура: *«I give you... and you will give me»* [10].

Ще один тип заклинань – це пряма передача магичної сили на предмет. Зазвичай заклинання промовляються на сіль, цукор, їжу, воду, землю, на речі, що належать людині, на яку необхідно вплинути. Існують заклинання, основою яких є порівняння або уподібнення двох об'єктів чи подій – реального та бажаного. Поширеною конструкцією таких заклинань є *«As... so»* або *«When... then»*. Часто здійснення бажаних подій порівнюють і пов'язують із часом початку й закінчення різних природних явищ. Наприклад, *«When all leaves will have fallen from this tree, the illness will have gone off»*. Таким чином, природна сила, відповідальна за один процес, викликається на допомогу в іншій справі [10].

Заклинання наступного типу зазвичай вимовляються під час дії, подібної до тієї, яку хочеться викликати, вони мовби описують і пояснюють внутрішній зміст імітуючих дій. Наприклад, чарівник запалює свічку й каже: *«I light not a candle. I kindle love. As the flame is hot, so the love will be ardent»* [10].

Отже, ми погоджуємося з Т.В. Чернявською, що магичний текст має яскраво виражений сугестивний потенціал, символічно насичений і реалізує базові стратегії застереження, корекції та протекції. Застереження виявляється в прогностичних установках (вербально-прогностичний жанр), вкладених у попередження про можливі небезпеки, відображені в етноспецифічній системі попереджувальних знаків (прикмети). Корекція спрямована на лікування недуг і нормалізацію девіантного психосоматичного стану через чітко алгоритмізовані, семіотично насичені обряди й замовляння (вербально-сугестивний жанр). Протекція як захист від ворожих зовнішніх впливів здійснюється через заклинання (вербально-акціональний жанр) і символічно насичені ритуали [7, с. 13].

Висновки. У дослідженні «магічний дискурс» розглянуто як різновид «окультного дискурсу». Останній позначає загальний напрям дискурсології, який вивчає особливості комунікації в різних містичних практиках, магії, астрології тощо, тобто всіх напрямів інституційної діяльності, які виходять за рамки науки й офіційної релігії. Магічний дискурс виділяється на підставі системотворчих ознак: його цілей та учасників. Спілкування відбувається в заданих рамках статусно-рольових відносин. Метою магичного дискурсу є реалізація базових стратегій застереження, корекції та протекції. Заклинання мають форму прохання, наказу або порівняння, виконують захисну функцію.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в дослідженні лексико-стилістичних особливостей різних жанрів англійського магичного дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гончарова Е.С. Магический дискурс как суггестивный тип коммуникации. *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2 «Языкознание»*. 2012. № 2. С. 167–170.
2. Карасик В.И. Дискурсология как направление коммуникативной лингвистики. *Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики*. 2016. № 1 (21). С. 17–34.
3. Малиновский Б. Магия и религия. *Религия и общество : хрестоматия по социологии и религии*. Москва : Аспект Пресс, 1996. С. 509–534.
4. Новоженнова З.Л. Жанры эзотерического дискурса в массмедийном пространстве. *Медиалингвистика*. 2016. № 4 (14). С. 90–100. URL: <https://medialing.ru/zhanry-ehzotericheskogo-diskursa-v-massmedijnom-prostranstve/> (дата звернення: 08.11.2021).
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
6. Сурков Д.В. Мистический текст как результат рационализации мистического опыта. *Философские науки*. 2012. № 4 (111). С. 152–155.
7. Чернявская Т.В. Дискурсивное пространство англоязычных предрассудков : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.03.04 «Германские языки». Волгоград, 2008. 18 с.
8. Merriam Webster Online Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary> (дата звернення: 10.11.2021).
9. The free dictionary. URL: <https://www.thefreedictionary.com> (дата звернення: 10.11.2021).
10. Book of magic. URL: <http://directmagic.ru/books/magicbook.pdf> (дата звернення: 10.11.2021).
11. Magic. URL: <https://www.britannica.com/topic/magic-supernatural-phenomenon> (дата звернення: 12.11.2021).